

Waldorf učí vůli i citu

„V naší škole vítáme děti, které dělají něco svého, jsou všímavé a otevřené,“ říká ředitel Waldorfského lycea Ivan Smolka

JITKA POLANSKÁ

Původním vzděláním strojař se s waldorfskou pedagogikou seznámil jako rodič před čtvrt stoletím, když jeho dnes už dospělý syn nastoupil do první třídy základní waldorfské školy v pražských Jižních Městech. Právě tam pak začal pomáhat jako zástupce ředitele a později se zasadil také o založení Waldorfského lycea v Praze na Jižním Městě, kde se v roce 2006 stal ředitelem. „Informační základ pro nás není druhořadý, jen to u něj nesmí končit. Není to cíl, ale prostředek,“ říká Ivan Smolka.

LN Většinou představa o waldorfské škole je, že si tam děti mohou víc hrát. Přitom už její zakladatel Rudolf Steiner zdůrazňoval nutnost poznání. Mluvil o tom, že člověk by měl rozumět světu kolem sebe, přirozenému i člověkem vytvořenému, vědět, jak funguje žárovka či telefon. Tenhle důraz waldorfské školy na dobrou znalost přirozeného světa i lidských objevů není moc známý. Jak si to vysvětlujete?

Nevím. Dvacet let svého působení ve waldorfském školství se jeho principy snažím komunikovat, ale když to vysvětluji slovy, mám pocit, že si za ně každý dosadí něco jiného, podle své představy. To se asi musí zažít.

LN Co jsou to takzvané epochy, v nichž ve waldorfských školách probíhá hlavní vyučování?

Epocha je formát, ve kterém se probírá nějaké ucelené téma, třeba mechanika ve fyzice nebo péče o krajinu v zeměpisu. Trvá tři čtyři týdny, každý den zabírá sto deset minut hned zrána. Při tomto způsobu vyučování může učitel po žácích chtít úplně jiné věci, než když má k dispozici čtyřicet pět minut jednou týdně. Jsou do tématu zahloubaní, mohou o něm přemýšlet i po škole a vrátit se s tím, na co přišli. Projde to noci a uleží se to v hlavě, je to přes ně takřka přetransformované. Epocha je určená k poznávání, běžné každodenní pětáctiminutovky, které také máme, jsou zaměřené na procvičování a také na jazykové, umělecké a praktické vyučování. Takže matematické myšlení učíme v epoše, ale příklady se procvičují v každodenních hodinách. Stejně tak se v epoše učí poetika. Ale pravopis a sloh se procvičují v pravidelných hodinách.

LN V hodině poetiky, kde jsem se byla podívat, nic specificky waldorfského nebylo, snad jen ta praktičnost: žáci si jazykolamy rozcvičovali mluvidla, pak je přeřvali jako scénky ve skupině, potom recitovali básně, známé i vlastní, a nakonec měli za úkol ztvárnit pohybem básně Josefa Kainara, opět ve skupince, zatímco jeden z nich ji recitoval. Takovou hodinu může vymyslet i použít jakýkoli učitel, nebo ne?

Ano, to je ten pohled zvenku. Viděla jste jednu hodinu, ne celý proces, kam a jak je učitel během těch tří týdnů vede. Myslim, že jedním z důvodů, proč se takové hodiny nedělají úplně běžně, je náročnost. Dvě spojené hodiny denně a každý den po dobu jednoho měsíce, to je těžké utáhnout.

LN V hodině mluvili hlavně žáci, učitel zadával úkoly, pozoroval je při plnění a dával připomínky. Vše se dělo do velké míry kolektivně. Když si něco žáci připravili ve skupině, pak to předváděli celé třídě. Zás tak únavné pro učitele mi to nepřišlo.

Ale za tím je nějaká příprava, musí to celé držet pohromadě, ne-

Diskusím dveře otevřené. „U nás chceme s žáky zkoumat, nacházet nové pohledy na věci a tvořit,“ říká Ivan Smolka.

FOTO MAFRA - MICHAL SVÁČEK

jen hodina, ale celý měsíční projekt. A musí to dýchat. Je také třeba, aby učitel vyvažoval svou pozornost a dobře znal své žáky. Waldorfské specifikum je též vyučování přizpůsobené věku a nastavení žáků. Byla jste na hodině v 1. ročníku, kde jsou patnáctiletí žáci, kteří jsou v naší škole tři týdny. I proto ten kolektivní charakter.

LN Jaké k vám vybíráte děti?

Nehodí se sem „splňovači“ nebo děti, které chtějí mít věci jednoznačně definované. My tu chceme s žáky zkoumat, bádát, myslet, nacházet nové pohledy na věci, tvořit. Preferujeme děti, které dělají něco svého. Jsou všímavé, jsou to dobří pozorovatelé. A taky ty, které jsou otevřené. Například při vstupní zkoušce se jich třeba ptáme, co zajímavého viděli při cestě k nám od metra.

LN Velká část veřejnosti si myslí, že klasické vzdělávání je funkční, jen se teď „něco“ pokazilo. Alternativní vzdělání vidí jako výmysl trochu potřebné současnosti. Ale waldorfská škola, kromě toho, že je sto let stará, má silný vztah k tradicím.

Na dnešních dětech je vidět, že mají často velmi slabou vůli. Je třeba je učit dotahovat věci do konce, aby je dělaly tak, jak to má být.

Jako tradiční můžeme chápat i to, co je přirozené. Waldorf klade důraz na přirozené postupy, opírá se o vývojovou psychologii, velmi dbá na to, aby děti dostávaly věci ve správnou dobu a způsobem přiměřeným jejich věku. Dnes je na většině škol hlavním tématem „Co máme naučit?“, s tím, že se tak samozřejmě v žákovi i něco rozvine. Společně na to, že rozvoj schopností a vlastností se uděje jaksimimochodem, v druhém plánu nebo mimo školu. Na waldorfské škole je naší první otázkou „Co máme rozvinout?“. Až potom přijde na řadu, že to děláme také prostřednictvím nějaké učební látky.

LN To, že informační základ je druhořadý, ale nebude zničit moc atraktivně. Není škoda to stavět proti sobě? Navíc waldorfská škola předává znalosti v dostatečném množství, jinak by její absolventi nebyli úspěšní v dalším studiu ani v maturitní zkoušce, ale oni jsou.

Informační základ pro nás druhořadý není, jen to u něj nesmí končit. Není to cíl, ale prostředek. Podle mého si žáci nakonec odnášejí vědomosti daleko víc než z běžné školy a mají je lépe zažit. Vzpomínám na výrok předsedkyně maturitní komise z jiné školy: „Ti vaši studenti jsou úplně jiní. Oni vědí, o čem mluví.“

LN Jak vybíráte učitele?

Zájemce mimo jiné pošlu, aby se podíval do hodiny, a pak mě zajímá, na co se ptá, čeho si všiml, co by třeba udělal jinak.

LN Musí se pak dozdělat ve waldorfské pedagogice?

Měl by, je na to tříletý seminář, osm víkendů ročně a letní soustře-

Dnes je na většině škol hlavním tématem, co máme naučit. Na waldorfské škole je první otázkou, co máme rozvinout.

dění. Ale není to podmínka. Necháám to na nich, musí chtít sami. Ne všichni naši učitelé to absolvovali. Za důležité ale považuji koučování, které se nám osvědčilo. Seminář, to jsou slova. Ale připravit se zkušeným učitelem hodinu jim dá mnohem víc. Dřív nám sem jezdili lektori z Německa nebo Holandska, teď už to zajišťujeme vlastními silami v rámci sboru.

LN Waldorfská pedagogika sama sebe popisuje jako tu, co vzdělává celého člověka. O co přesně se snaží?

Nevěnuje se jen poznávání světa, ale i rozvoji myšlení, citění a vůle. Střední škola klade velký důraz na rozvoj myšlení, pěstování vlastního úsudku. Citění je spojené s tvořivostí a se sociálními dovednostmi.

LN A jak se rozvíjí vůle?

To je asi nejtěžší a dnes i nejpotebnější. Na dnešních dětech je vidět, že mají často velmi slabou vůli. Je třeba je učit dotahovat věci do konce, aby je dělali přesně tak, jak to má být, a ne jen „tak nějak“. K tomu jsou dobrá řemes-

Ivan Smolka

■ Vystudoval strojní fakultu ČVUT, poté filozofii na MU v Brně a pedagogiku na UK v Praze.

■ Působil jako vědecký pracovník Národního technického muzea, byl technickým ředitelem malé firmy, odborným asistentem na VŠE a také projektoval zabezpečovací systémy pro pražské banky a letiště.

■ V roce 2006 se stal ředitelem Waldorfského lycea.

la, máme tu třeba práci se dřevem nebo knihvazačství, a taky samostatné projekty. Ve třetím ročníku se dělá ročníková práce, která má teoretickou, praktickou a uměleckou část. Dám příklad: student, kterého zajímá restaurování, splnil praktickou část práce tak, že o prázdninách šel na tři týdny pracovat do tří restaurátorských dílen, a v rámci umělecké části si zrestauroval skříně.

LN Waldorfská škola hodně podporuje ruční práce. Například dobrá prstová motorika prý napomáhá abstraktnímu myšlení...

Ano, usnadňuje to vytváření představ. S tím vším se pracuje. Taky s rozvíjením obou hemisfér. Na základce je třeba kreslení forem – děti mají například doplnit symetrickou polovinu nějakého tvaru nebo mají jen jednu čtvrtinu a doplňují zbytek. No a samozřejmě, eurytmie, ta hodně pracuje s pohybem, s výrazem těla. Víte, co je eurytmie?

LN Slyšela jsem o ní, ale nikdy jsem ji neviděla na vlastní oči...

Je hlásková a tónová eurytmie. Vychází se z toho, že hláska může být vyjádřena nějakým gestem. „Á“ je něco úplně jiného, pocitově, vnitřní náladou, než třeba „K“. Takže v eurytmii se pohybem vyjadřuje řeč nebo hudba. Druhý aspekt eurytmie je to, že skupina žáků skládá dohromady nějaké obrazce, formy, ty se prolínají, mění, vzniká obrazec v pohybu, musejí vnímat sebe i ostatní, soustředit se... Před pár lety přišla na inspekci matematicka. Šla se podívat, co je to ta eurytmie a byla okouzlená. Povídá: „Vždyť to je geometrie v prostoru a v pohybu!“ Od té doby říkám, že máme čtyři druhy matematiky: poznávací v epochách, ta rozvíjí matematické myšlení, počítačí ve cvičných hodinách, třetí je praktický blok deskriptivní geometrie a čtvrtým druhem matematiky je eurytmie.

LN Waldorfské školy jsou všude na světě stejně?

Vycházejí ze stejných principů, ale jsou velmi různé. V každé kultuře by waldorfská škola měla fungovat v souladu s touto kulturou. Indická waldorfská škola vypadá jinak než česká nebo německá. Ale všechny sdílejí principy, jak se dívat na dítě a pracovat s ním, jaké jsou zákonitosti jeho rozvoje v určitém věku.

LN Jaké fáze vývoje rozlišujete u studentů lycea?

V prváku, to je věk patnáct šestnáct let, jsou heslem „vnější zákonitosti“. V tomhle věku mladí lidé upřednostňují jednoznačnost, myslí v kategoriích příčinná-následek. Ve fyzice děláme mechaniku, tam lze vidět přesné zákonitosti, vše lze spočítat.

Ve druháku nastupuje věk, kdy se teenager zaobírá hodně sám sebou a vztahy. Proto jsou naším tématem ve vyučování „vnitřní zákonitosti“. Věci, které třeba nevidíme, ale můžeme o nich přemýšlet. Ve fyzice se zabýváme elektrinou, v matematice projektivní

geometrií s body v nekonečnu. Poznají, že i „pouhým“ myšlením se mohou dobrat jasného výsledku.

Ve třetím ročníku už žáci mají rozvinutější filozofické myšlení a téma je „celkové přehledy a tendence“. Jde o nějaké souhrnné poznání, vyvození obecných tendencí. Ve fyzice se přechází ke kvantové fyzice. Zkoumáme různé pohledy na skutečnost, žáci jsou vedeni k tomu, aby si tvořili individuální úsudek.

LN Kromě epochy je známým prvkem waldorfské střední školy také praktikum. Co to obnáší?

Jako příklad může posloužit zeměměřičské praktikum. To je hned v prvním ročníku. Třída vyjede na deset dní do terénu, žáci teodolitem zaměřují nějaké území, velmi přesně, hodnoty zapíší do formulářů, přepočítají je přes goniometrické funkce a zakreslí do mapy. Každá skupinka má kousek navazujícího území a pokud nejsou přesní, tak to nenavazuje. Pak jim nezbyvá nic jiného než se sebrat a zopakovat třeba třídenní práci.

LN Vážné? A stává se to?

Ano. Naučí se, že je důležité dělat věci přesně. Ve druhém ročníku je ekologické praktikum. Ve třetím je to sociální praktikum, to je již individuální. Studenti vykonávají nějakou sociální službu jako běžní zaměstnanci. Vybírají si z institucí, které nabízíme, jako jsou domovy seniorů, péče o postižené, nebo pro drogově závislé. A tam musí obstát sami za sebe.

Ve čtvrtém ročníku je takzvané profesní praktikum, to už volí podle toho, kam by chtěli dále směřovat. Jdou do nějaké firmy a tam pozorují dva zaměstnance. Podle jejich profilu a kompetencí si zjistí, co by museli zvládnout, aby mohli pracovat na jejich místě. Čtvrtý ročník je u nás zaměřen velmi prakticky, do života. Děláme třeba podnikatelský projekt. Ve skupince tři čtyři lidé si zkoušejí nasimulovat nějaké podnikání, se vším všudy. Snažíme se jim ukázat, že si svou práci mohou sami vytvořit, že to není zas tak těžké.

LN Vyučování ráno začíná takzvanou průpovědí, tím se waldorfská škola jednoznačně liší od jiné střední školy. Celá třída recituje spirituálně laděné verše. Co je účelem?

Mohou si na nich uvědomit, že nejde jen o duševní prožívání, ale také o duchovní kvality. Já vidím hlavní funkci té společné recitace ve zklidnění, tvoří se tak přechod z ruchu města do klidu školy, do světa vzdělávání. V prvním ročníku se třídni učitel s žáky o té průpovědi baví, o jejím významu. Každopádně to nemusejí říkat, když nechtějí. Ale oni chtějí, často si i po maturitě, než se rozejdou, chtějí ještě naposlady tu průpověď společně říct.

LN Měla jsem dojem, že to recitují s chutí, nekuňkali. Zároveň mě překvapilo, že v té třídě byl celý dvůr hodiny velký klid.

Dokonce se nám běžně stává, že přijdou na hlavní vyučování, na ty ranní dvě hodiny epochy, i když jsou nemocní. My je samozřejmě máme sklony vyhánět, aby nenakazili ostatní, ale chápou je.

Vědí, že když budou chybět, mohou si pak přečíst poznámky u někoho v sešitě, ale to jsou jen informace, přijdou o možnost ty věci objevit s ostatními. Někdy to je tak, že když někdo chybí, nechá si to od spolužáka celé přečíst. To dává větší smysl. A je to taky krásné, když to člověk vidí.

Autorka je spolupracovnicí LN